

УДК 378.663(477-025):006.015

ТЕТЯНА МЕЛЬНИЧУК

Національний університет біоресурсів і природокористування
України, м. Київ

УНІВЕРСИТЕТ – ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СКАРБНИЦЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ І ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

У статті розглядаються завдання, які стоять перед університетами щодо підготовки конкурентоспроможного фахівця, створення умов для розвитку інтелектуальної, творчої розвиненої особистості, запровадження культури мислення і світогляду, розкривається концепція якості освіти і культурно-просвітницької діяльності в українських університетах.

***Ключові слова:** дослідницький університет, функції університету, якість освіти, духовний потенціал студента, виховання творчої особистості.*

Постановка проблеми. Стратегічним резервом держави є освіта і наука, тобто інтелектуальний потенціал, який забезпечує високий рівень освіченості населення, піднімає економічний, гуманітарний, соціальний престиж країни. Сфера освіти передбачає підготовку соціально адаптованих, професійно підготовлених громадян, мобільно-спрямованих до виконання високої місії розбудови демократичного і високотехнологічного суспільства, тобто всебічно розвиненої особистості, громадянина-патріота. Фундаментальна наука базує основу знань, розвиток яких повинна брати на себе держава, не шкодувати коштів на освіту і наукові дослідження. На думку М. Жулинського, для покращення результатів підготовки фахівців у системі освіти, впровадженні наукових розробок необхідна інтеграція університетів, галузевих академій і Національної академії наук [5]. Реформування системи освіти повинно відповідати вимогам часу, тому необхідно проводити корекцію цього процесу, враховувати потреби і замовлення суспільства щодо підвищення якості освіти в підготовці фахівця відповідно до міжнародних стандартів. Країна потребує професіоналів із творчим підходом до своєї справи, з оригінальним стилем мислення, тому вивчення матеріалів про видатні особистості, особливо в галузі науки і освіти, допоможуть прийняти вірне рішення в багатьох ситуаціях.

В умовах розбудови громадянського суспільства в Україні, подолання пережитків тоталітарного минулого все більшої ваги набувають питання підготовки фахівців з урахуванням конкретних реалій політичного, економічного, екологічного контексту. З огляду на це діяльність ВНЗ природничого спрямування має передбачати не тільки передачу студентам професійних знань, умінь і навичок, а й формування у них соціально-затребуваних якостей, гуманістичного світогляду, моральності, екологічної, правової, економічної, політичної культури. Підготовка студентської молоді до активного, самостійного, творчого життя є важливим чинником формування особистості зі стійкою громадянською позицією, з духом патріотизму щодо своєї

держави, своєї професійної справи, щодо гуманістичних цінностей людства. Цьому покликана сприяти культурно-просвітницька робота, що здійснюється у більшості вищих навчальних закладів, проте носить стихійний, безсистемний, спорадичний характер. Особливе значення така робота набуває в університетах, де готують фахівців професій системи типу «людина-природа», що охоплює взаємодію людини із живими організмами та навколишнім середовищем. Вплив, який здійснює людина на природу, називають антропогенним, дуже часто він має згубний характер, що пов'язано насамперед із низьким рівнем культури фахівця загалом та екологічної культури зокрема.

Виклад основного матеріалу. Будучи своєрідною інтелектуальною скарбницею суспільства, вища школа відіграє важливу роль у вдосконаленні духовної сфери молоді, розвитку її внутрішнього потенціалу. Так, сучасна концепція освіти передбачає створення таких умов, які сприяють становленню гуманістичної культури і нерозривні з глибинними індивідуально-особистісними проявами свідомості. Актуальною стає проблема дослідження психологічних аспектів розвитку духовного потенціалу студентів, знаходження способів і механізмів їх духовного збагачення. Тенденція розвитку суспільства XXI ст. полягає в тому, що людина стає відповідальною за процеси, які творяться за її безпосередньої участі, з урахуванням її професійних навичок і знань та умінь не тільки в вузькому масштабі, а і в глобальному в першу чергу. Інтенсивний розвиток виробництва в багатьох сферах діяльності не завжди є безпечним, тому використання екологічно чистих технологій стає нормою в свідомості культурної та освіченої людини, закладеною в період становлення особистості, особливо в студентський час.

Концепція освітньої діяльності НУБіП України визначається його статусом дослідницького університету, який проводить освітню, науково-дослідну, науково-інноваційну, науково-виробничу та інформаційно-консультаційну діяльність, спрямовану на розроблення сучасних проблем наук про життя і навколишнє природне середовище, використання, відтворення та збалансований розвиток біоресурсів наземних і водних екосистем, запровадження новітніх природоохоронних агро- і біотехнологій, технологій відродження безпечності та родючості ґрунтів, енергозберігальних агротехнологій, екологічного і правового менеджменту в сільській місцевості, здійснення моніторингу і контролю за дотриманням стандартів, якістю і безпекою сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки та доквілля. Навчальний процес в університеті базується на системному підході та міжпредметному принципі навчання з метою виховання в студентів широти поглядів, нестандартності мислення, здатності вирішувати управлінські, виробничі та соціально-економічні проблеми в їх взаємозв'язку [8]. Політичні зміни в суспільстві, ринкові відносини, конкуренція продукції на світовому ринку, впровадження нових технологічних процесів і пов'язані з ними вимоги до сфери освіти роблять корекцію в організації і модернізації системи освіти в університетах світу. Підготовка професіонала в своїй галузі вимагає творчого підходу до цього питання.

Історія університету біоресурсів і природокористування України бере свій початок із відкриття в 1898 році сільськогосподарського відділення Київського політехнічного інституту. В 1918 р. воно трансформувалось у сільськогосподарський (агрономічний) факультет, на базі якого у 1922 р.

створено Київський сільськогосподарський інститут. У 1954 р. шляхом об'єднання Київського сільськогосподарського та Київського лісогосподарського (історія якого йде з 1840 р.) інститутів створено Українську сільськогосподарську академію, до складу якої у 1957 р. увійшов Київський ветеринарний інститут (започаткований у 1920 р. як факультет Київського політехнічного інституту).

В історії вишу чимало славних імен, та одне з них останнім часом викликає особливий інтерес. Особистість Георгія Георгійовича Де-Метца, вченого-фізика, професора Київського університету св. Володимира, який стояв біля джерел створення Київської політехніки з його сільськогосподарським відділенням, а таким чином має причетність і до нашого університету, привертає сьогодні значну увагу. До цього, зокрема, спричинила книга «Дисгармонія життя і сучасної школи», написана професором Де-Метцом, видана в жовтні 1918 року і знайдена професором В.М. Урбанським у процесі роботи в архівах. Вона зберігається зараз в Центральному державному архіві вищих органів влади України (Ф.166, оп.2, ОД.СБ.483). Роздуми професора Де-Метца з приводу реформ освіти, виховання, пошуку талантів та виховання особистості сприймаються по-сучасному і зараз.

Деякі відомості із біографії Георгія Георгійовича Де-Метца: він народився в 1861 р. в Одесі, його батько був бельгійським підданим і працював інженером. Юнак навчався в гімназіях Одеси та Миколаєва, по закінченні отримав золоту медаль. Вивчав фізику в Одеському університеті, навчався в Страсбурзі. В 1889 р. захистив кандидатську (магістерську) роботу, в 1891 – докторську. У віці 31 рік став професором Київського університету. В 1896-1898 рр. – брав участь в організації Київського політехнічного інституту, де працював за сумісництвом. У 1919р. був обраний ректором КПІ. В свій час вів переговори з Денікіним про фінансову допомогу інститутам Києва і Академії наук, працював професором у різних інститутах Києва. У віці 68 років Георгій Георгійович був ізольований від АН УРСР і відправлений на пенсію, але він брав участь в організації Текстильного інституту і став там професором кафедри математики-фізики. Видав дві монографії, але його звинуватили в недостатньому застосуванні у роботі марксистсько-ленінської методології, а його «велика освіченість» вважалась негативною рисою. За підозрою в зв'язку з білими був заарештований органами ДПУ. Г.Г. Де-Метцу належить понад 100 наукових праць[4].

Таким чином, Г.Г. Де-Метц – учений двох наукових напрямів своєї діяльності: в галузі радіоактивності та історії природознавства, залишив і педагогічну спадщину у вигляді настанов, рекомендацій, роздумів про педагогічну науку майбутнього.

Пошук талантів і їх розвиток є одним із завдань педагогіки, яка знає багато прикладів в історії, коли не завжди слухняні та чемні учні стають видатними людьми, роблять відкриття в науці. Такими вченими були: знаний хімік Деві, Чарльз Дарвін – автор еволюційного закону, Карл Лінней – систематик тваринного світу та багато інших. Так, знаний німецький вчений і просвітник Олександр фон Гумбольдт багато зробив для пошуку і розвитку талантів, а його брат Вільгельм фон Гумбольдт – реформатор пруської шкільної системи говорив, що вищі навчальні заклади є не тільки найвищим етапом освітньої системи, але й «вершиною моральної культури нації». Як писав В. Гумбольдт, «...смісл поняття вищих навчальних закладів криється в їхній функції. Вони немов вершина, місце скупчення усього, що безпосередньо стосується моральної культури нації.

Завдання цих закладів – опрацювати науку в найглибшому, якнайширшому сенсі слова та передати духовному вихованню вже опрацьований матеріал. Головне завдання вищих наукових закладів – поєднати в собі об'єктивну науку з суб'єктивною освітою» [6, с. 25]. Генрі Ньюмен теж зазначав, що університет – «це місце, де можна навчитися загальнозначущих, універсальних знань» [12, с. 12]. Але основною функцією і завданням університету є створення умов для розвитку інтелектуальної, творчо розвинутої особистості шляхом особистісного підходу до кожного студента, запровадження культури мислення і формування інтелекту. Таку ж місію виконував і видатний лікар і педагог Микола Іванович Пирогов, про що говорить його вислів: «Где задача образованного распространять образование, там талант – жизненная сила общества. Поэтому, как бы обществу – и именно нашему ни нужны руки, ему в стократ нужнее головы». Людина гуманістичних поглядів, Пирогов розумів, що розвиток суспільства залежить від правильної організації виховання і навчання молоді. В статті «Питання життя» він окреслив свою педагогічну позицію, зазначивши, що школа повинна формувати гармонійно розвинену особистість, громадянина. «Всі, хто готуються стати корисними громадянами, повинні спочатку навчитися бути людьми» [10].

Наукова спадщина в галузі освіти охоплює важливі проблеми університетської вищої освіти, в якій М. Пирогов пропонує прогресивні форми навчання і покращення навчального процесу, виховання і розвиток мислення молоді, проведення великої просвітницької діяльності. Доступність освіти – один із принципів педагогіки, який був реалізований Пироговим як попечителя Київського навчального округу через відкриття недільних шкіл для дітей і дорослого неосвіченого населення. Програмою школи було передбачено, що вивчались дисципліни широкого діапазону, і головне – безкоштовно для слухачів і викладачів (в основному викладали 17 студентів університету і один студент Духовної академії). Згодом такі школи почали працювати в багатьох містах України і Росії, але, на жаль, проіснували вони недовго (1859-1862).

М.І. Пирогов як організатор народної освіти, автор праць «Про публічні лекції з педагогіки», «Про зміни правил прийому в благородні пансіони при гімназіях», «Школа і життя» та ін., підкреслює, що питання виховання повинні стати «питанням життя», тому що, виховуючи окрему людину, педагог вкладає інвестиції в майбутнє всього суспільства. Освітні реформи 60-х років, під час яких М.Пирогов відіграв значну роль у становленні нової системи освіти, були прогресивними, відкривали доступ до середньої і вищої освіти простих людей без національних обмежень. Їхні ідеї актуальні і сьогодні, забезпечують передумови для отримання повноцінної освіти (в сучасній інтерпретації – якісної освіти). Якість освіти передбачає сукупність властивостей і характеристик освітнього процесу, які надають йому можливість задовольняти обумовлені або передбачувані потреби в знаннях і навичках окремих громадян, кадрові потреби підприємств і організацій.

При підготовці фахівців вищі навчальні заклади повинні дотримуватися розуміння поняття якості відповідно до чотирьох його концепцій: *відповідність стандарту* – знання випускника вишу повинні відповідати державним стандартам; *відповідність застосуванню* – задоволення потреб споживача кадрів відповідно до вимог стандарту; *відповідність вартості* – поєднання високої якості підготовки фахівця з низькою (доступною) її вартістю; *відповідність*

передбачуваним потребам – вищий навчальний заклад намагається одночасно знижувати витрати на підготовку фахівців і задовольняти потреби споживача кадрів раніше, ніж останній усвідомить ці потреби, тобто спрацьовує принцип прогнозування. Набуває все більшої актуальності удосконалення освітніх програм і поліпшення якості надання освітніх послуг з метою задоволення потреб суспільства і підготовки фахівців, що відповідають вимогам сучасного етапу розвитку економіки країни.

Педагогічна наука під якістю освіти розуміє і загальну характеристику результатів освіти, і окремі, найістотніші властивості результатів освіти, й інтегративний показник засвоєння змісту освіти [3, с. 63].

Якість вищої освіти можна охарактеризувати через сукупність певних якостей випускника вищого навчального закладу, що відображають компетентність, ціннісні орієнтації, соціальну спрямованість, здібності, професійно важливі якості тощо, які обумовлюють його здатність задовольняти як особисті духовні та матеріальні потреби, так і потреби суспільства, а також його професійну придатність. *Якість особистості випускника* вищого навчального закладу – цілісна сукупність елементів внутрішньої структури особистості, що визначає зміст соціально значущих і професійно важливих властивостей випускника вищого навчального закладу. Оцінка якості підготовки фахівця – це процедура, що дозволяє визначити параметри і критерії індивідуально-професійних властивостей, характеристик, що відповідають потребам суспільства, ринкові освітніх послуг і ринкові праці. Основними властивостями і характеристиками якості освітнього процесу є наступні:

- *якість змісту освіти* (якість навчальних планів, робочих програм, якість навчальної літератури й навчально-методичного забезпечення);
- *якість методів навчання і виховання* (якість організації пізнавальної діяльності, якість мотивації пізнавальної діяльності, якість контролю над здійсненням навчальної діяльності, якість контролю результатів навчальної діяльності);
- *якість освіченості особистості* (якість засвоєння знань, якість умінь і навичок, якість засвоєння моральних норм) [3, с. 59].

Якість – це основний результативний чинник освіти, "міра досягнення поставлених в освіті цілей та завдань, а також міра задоволеності очікувань різних учасників процесу освіти від наданих освітніми установами освітніх послуг" [1, с. 45].

Контроль знань і підвищення їх якості сьогодні є однією з найважливіших проблем вищої школи. Разом з тим, питання оцінки якості підготовки майбутніх фахівців залишається відкритим. У сучасних умовах контроль якості підготовки фахівця, вважає М.С. Головань, повинен здійснюватися за такими показниками, які б відповідали якісним характеристикам моделі сучасного фахівця, що включає наступні групи якостей: **професійні** (високий професіоналізм; здатність до професійної адаптації; здатність до післядипломної освіти (підвищення кваліфікації); здатність до інтеграції з фахівцями суміжних і інших спеціальностей; здатність до проектної діяльності; системне бачення виробничих процесів); **особистісні** якості, до яких належать розуміння сутності і соціальної значущості своєї спеціальності; дотримання етичних і правових норм суспільства; наявність аксіологічних устремлень (ідеалів, цінностей, пріоритетів, мотивацій і т.д.); знання законів міжособистісного спілкування й уміння

використовувати їх на практиці; здатність приймати рішення і нести за них відповідальність; наявність таких якостей як справедливість, людяність, співчуття, готовність прийти на допомогу, єдність слова і справи, любов до родини й ін.; наявність власного соціального і виробничого досвіду, здатність враховувати в роботі чужий досвід; невиробничі резерви особистості (дотримання законів валеології, працездатність, уміння створити сприятливий психологічний клімат у колективі, участь у суспільному житті, патріотизм, почуття корпоративності, уміння переключатися з одного виду діяльності на інший і т.д.).

Групу **творчих (креативних)** якостей становлять творче ставлення до справи; володіння евристичними методами і практичними навичками вирішення творчих завдань; здатність узагальнювати і робити висновки; здатність планувати і прогнозувати; володіння методикою пошуку ефективних способів вирішення проблем, уміння контролювати хід розв'язання; наявність естетичних потягів та ідеалів. Найбільш складною і важкопрогнозованою характеристикою при даному підході є особистісна складова в моделі фахівця. Варто мати на увазі, що соціальні та психологічні якості особистості відбивають її світоглядні установки, які орієнтують на виконання визначеної соціальної функції (ступінь соціальної зрілості, особиста система цінностей, наявність ділових якостей, сформованість моральних підвалин і ін.) [3, с. 205-206].

Розглядаючи *якість освіти* як одну з найбільш актуальних проблем сучасної української вищої школи, що визначає відповідний рівень підготовки майбутніх фахівців, можна розуміти її як "сукупність формальних і змістових характеристик, що забезпечують ефективне використання її основних функцій – навчання, виховання, розвитку і соціалізації особистості з наступним оволодінням нею професією, спеціальністю, кваліфікацією" [2, с.86].

Особистісна складова моделі підготовки фахівця значною мірою забезпечується навчально-виховним процесом і культурно-просвітницькою діяльністю як основою розвитку духовності і культури молоді. Надзвичайно цінним у виховному процесі в українських університетах є те, що треба зберігати і примножувати – це участь студентів у численних мистецьких колективах, гуртах, театральних гуртках, які формують академічну культуру, світогляд, естетику, розкривають таланти нашої молоді. Традиції українського народу, самобутня культура повинні зберігатись і передаватись подальшим поколінням.

Варто враховувати, що формування особистості відбувається в процесі впливу на неї соціокультурного середовища, тому для виховання яскравої, творчої, високорозвиненої особистості студента вкрай важливе створення у вищому навчальному закладі відповідних умов. Важливу роль у забезпеченні високої якості освіти, за даними дослідження, відіграє такий ресурс, як навчальна література, її постійне оновлення, створення електронних підручників, внутрішньої інформаційної мережі ВНЗ [11, с. 228].

Завдання, які стоять сьогодні перед вищою освітою в підготовці фахівця, непрості і потребують корекції освітнього процесу. Треба звернути увагу на впровадження новітніх технологій навчання у виші. Звичайно, важливим елементом якості освіти є професійний рівень професорсько-викладацького складу. Одне із головних завдань викладача – створити умови для пізнавального пошуку, озброївши студента методами і прийомами не тільки самостійної, але й творчої роботи. Крім того, необхідна організація цілісного науково-освітньо-

виховного процесу у виші шляхом використання сучасних педагогічних технологій, провідною вимогою яких є принцип: "Навчати досліджуючи, досліджувати навчаючи!" Сприяти розвитку науково-дослідницької діяльності і науково-технічної творчості можуть такі заходи, як підвищення рівня соціальної і педагогічної підтримки студентів, які активні у цьому плані, оновлення навчально-лабораторної, експериментально-дослідницької і матеріально-технічної бази ВНЗ, синтез відкритих систем інтенсивного навчання, удосконалення системи стимулювання наукової діяльності через установа спеціальних грантів тощо [7, с. 122].

В НУБіП України викладацький склад завжди відзначався високим рівнем. Оцінка професорсько-викладацького складу студентами кожного факультету окремо – різна, але загалом для всього університету можна відзначити, що майже половина всіх викладачів має високий професійний рівень, третина – посередній і п'ята частина, на жаль, – нижче середнього. Тому слід звернути увагу на підбір, підвищення кваліфікації та контроль за діяльністю викладацького складу, при цьому потрібно зважувати на те, що це думка студентів, – споживачів освітніх послуг, які не завжди об'єктивно підходять до цього питання, сприймаючи вимоги викладача до засвоєння матеріалу за прискіпливе ставлення, над вимоги. Студенти НУБіП України поки що не завжди позитивно сприймають перспективу збільшення в їх підготовці компоненти самостійної творчої роботи. Це вказує на необхідність нового підходу та розробки нових форм організації самостійної роботи студентами. Випускники нашого вишу, з одного боку, усвідомлюють високий статус свого університету і переконані, що диплом НУБіП України надасть їм перевагу над випускниками інших ВНЗ. З іншого боку, третина старшокурсників не збираються працювати за обраною спеціальністю через низьку оплату праці у профільній сфері, безперспективність роботи та проблеми з працевлаштуванням, більшість випускників розраховують на працевлаштування в комерційних структурах; державі є над чим замислитись [9].

Висновки. В університетській освіті не повинно бути ні верхів, ні низів, студенти та викладачі – це колеги, які працюють разом, тому адміністрації, професорсько-викладацькому складу та студентству треба разом долати нелегкий шлях до утвердження НУБіП України як престижного європейського вищого навчального закладу, в якому можна отримати не тільки справді якісну та конкурентоспроможну освіту, а і виховати духовну особистість, здатну творчо підходити до виконання роботи в будь-якій сфері діяльності.

Список використаних джерел

1. Бугай І.В. Інноваційні стратегії на ринку освітніх послуг / І.В. Бугай // Економіка та підприємництво. Держава та регіони. – 2006. – №5. – С. 44–49.
2. Букало Н.А. Конкурентоспроможність закладів освіти України як фактор якості одержуваних споживачем освітніх послуг / Н.А. Букало // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2006. – №3. – С. 84–88.
3. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / за редакцією Кременя В.Г. Авторський колектив: Степко М.Ф., М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
4. Де-Метц Г. Дисгармония жизни и современной школы / Киев КНУТД 2010. (За матеріалами ректора КНУТД О.Волкова).

5. Жулинський М.Г. Нація. Культура. Література: нац.-культ.міфи ідейно-естет. Пошуки укр. л-ри/Микола Жулинський.– К.: Наук. Думка,2010.– 560с.

6. Ідея університету: Антологія // Ред. Марія Зубрицька. – Львів: Літопис, 2002. – 304с.

7. Люткин Н. Научно-исследовательская деятельность студентов / Н. Люткин // Высшее образование в России.-2005.-№3. – С.122-123.

8. Національний університет біоресурсів і природокористування України [буклет]/ НУБіП України: НВВ «Видавничий центр», 2013.

9. Павлова О.Ю. Культурна інтеграція вітчизняних закладів вищої освіти до Європейського освітнього середовища / Павлова О.Ю., Мельничук Т.Ф., Мисюра Т.М. – К.: КІМ,2012. – 298с.

10. Пирогов Н.И. Вопросы жизни // Пирогов Н.И. Избранные педагогические сочинения. – М., 1985. – С.29-51.

11. Яковлев А.А. Вплив типу культури на характер освіти // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць/ За ред. І.А.Зязюна та Н.Г.Ничкало. – У двох частинах. – Ч.1. –К., 2001. – С.224–228.

12. Newman, John Henry. The Idea of a University. Oxford University Press, 1976. – 684р.

Стаття надійшла до редакції 1.10.2014.

МЕЛЬНИЧУК Т.

Національний університет біоресурсів і природопользования Украины, г. Киев

УНИВЕРСИТЕТ – ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ СОКРОВИЩНИЦА КАЧЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ДУХОВНОГО ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ

В статье рассматриваются задачи, которые стоят перед университетами по подготовке конкурентоспособного специалиста, создания условий для развития интеллектуальной, творчески развитой личности, внедрения культуры мышления и мировоззрения; раскрывается концепция качества образования и культурно-просветительской деятельности в украинских университетах.

Ключевые слова: исследовательский университет, функции университета, качество образования, духовный потенциал студента, воспитание творческой личности.

MELNYCHUK T.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kiev

UNIVERSITY IS AN INTELLECTUAL TREASURY OF PROFESSIONAL EDUCATION AND SPIRITUAL FOSTERING OF YOUTH

The tasks that face universities in training competitive specialists, in creating conditions for development of intellectual, creatively developed personality, in implementing principles of thinking and outlook are discussed in the article. The concept of qualitative education, cultural and educational activity in Ukrainian universities is considered.

Keywords: research university, university functions, quality of education, student's spiritual potential, upbringing of creative personality.